

Door goede machten trouw en stil omgeven

Ruim een eeuw geleden werd Dietrich Bonhoeffer geboren in een gegoed Duits Luthers milieu. Bonhoeffer (1906-1945) studeerde theologie en sloot zich in de jaren dertig aan bij de 'Bekennende Kirche'¹ om zo stelling te nemen tegen het oprukkend nationaal-socialisme van Hitler c.s. Na de Kristallnacht van 1938 stond het definitief voor hem vast dat de tirannie alleen nog door revolutionair geweld gekeerd zou kunnen worden.

Door goede machten trouw en stil omgeven

LvdK Gezang 398

m: A.C. Schuurman
t: D. Bonhoeffer
v: J.W. Schulte Nordholt

1. Door goe - de mach - ten trouw en stil om - ge - ven,
be - hoed, ge - troost, zo won - der - lijk en klaar,
zo wil ik graag met u, mijn lief - sten, le - ven,
en met u in - gaan in het nieu - we jaar.

Toen in 1939 de Tweede Wereldoorlog uitbrak meldde hij zich formeel als legerpredikant; in feite begon toen zijn leven als pastor in de politieke ondergrondse. Uiteindelijk belandde Bonhoeffer in april 1943 in de gevangenis. Daar hield hij zich intensief bezig met de Schriften en schreef veel brieven en notities, die voor een deel de gevangenis werden uitgesmokkeld. In de vierde adventsweek van 1943 mediteert hij: 'Dezer dagen heb ik ook voor het eerst het lied *Ik kniel aan uwe kribbe neer wer-*

kelijk ontdekt². Je moet lang alleen zijn en het mediterend lezen, om het in je op te nemen. Het is van woord tot woord rijk en mooi. Het heeft een vleugje monnikenmystiek maar net niet teveel; er is immers naast het Wijtoch ook een Ik-en-Christus. Wat dit betekent kan niet beter worden uitgedrukt dan in de woorden van dit lied (...).'

Een jaar later, vlak voor de jaarwisseling 1944-1945, schrijft Bonhoeffer een brief aan zijn jarige moeder en voegt een gedicht bij. Het gedicht circuleert al spoedig binnen de verzetskringen. Het blijkt het laatste theologisch getuigenis van Bonhoeffer. Enkele maanden later wordt hij, na bijna twee jaar gevangenschap slachtoffer van een door Hitler persoonlijk bevolen standgerecht. Zo ontdeed het regime zich elf dagen voor de bevrijding alsnog van een in haar ogen 'hinderlijke dissident'. Het gedicht, *Von guten Mächten treu und still umgeben* staat als gezang 398 in het Liedboek voor de Kerken.

- 2 Wil nog de oude pijn ons hart vernielen,
drukt nog de last van 't leed dat ons beklemt,
o Heer, geef onze opgejaagde zielen
het heil waarvoor Gij zelf ons hebt bestemd.
- 3 En wilt Gij ons de bitt're beker geven
met gal gevuld tot aan de hoogste rand,
dan nemen wij hem dankbaar zonder beven
aan uit uw goede, uw geliefde hand.
- 4 Maar wilt Gij ons nog eenmaal vreugde schenken
om deze wereld en haar zonneshijn,
leer ons wat is geleden dan herdenken,
geheel van U zal dan ons leven zijn.
- 5 Laat warm en stil de kaarsen branden heden,
die Gij hier in ons duister hebt gebracht,
breng als het kan ons samen, geef ons vrede.
Wij weten het, uw licht schijnt in de nacht.
- 6 Valt om ons heen steeds meer het diepe zwijgen,
de eenzaamheid, die nergens uitkomst ziet,
laat ons dan allerwege horen stijgen
tot lof van U het wereldwijde lied.
- 7 In goede machten liefderijk geborgen
verwachten wij getroost wat komen mag.
God is met ons des avonds en des morgens,
is zeker met ons elke nieuwe dag.

In zijn laatste brief beschrijft Bonhoeffer hoe hij zich ritueel steeds sterker met zijn geliefden verbonden voelt naarmate de fysieke scheiding in afstand en duur toeneemt. Die sterke verbondenheid komt tot uiting in dit nieuwjaarslied. In het 'omgeven' van de eerste strofe zit

een verwijzing naar Psalm 139, 5: 'Gij omgeeft mij van achteren en van voren ...' (NBG, 1951). In de volgende strofen beschrijft Bonhoeffer een weg (met onder andere een verwijzing naar Gethsémane) die voert naar het God-met-ons. De vierde strofe fungeert daarbij als een scharnierpunt. Het lied krijgt een nieuw perspectief.

Het vijfde vers is een eigen leven gaan leiden, het was aanvankelijk ook de enige bekende strofe. Het werd afgedrukt in schoolboeken, agenda's, op posters en ansichtkaarten. In de laatste strofen beschrijft Bonhoeffer de hunkering naar vrede en vreugde, naar licht in de duisternis en naar een wereldwijd loflied. Tegelijkertijd spreekt hij het vertrouwen uit dat dit visioen bewaarheid zal worden. De laatste strofe werd in de DDR-tijd vaak als avondgebed geboden tijdens bijeenkomsten van de door de overheid met argwaan bekeken en tegengewerkte Evangelisch-Lutherse jeugdbeweging.

In tal van gezangboeken, overal ter wereld, komt Bonhoeffer's lied terug. Er bestaan minimaal 25 vertalingen en toezettingen van het gedicht. Willem Schulte Nordholt en Adriaan Schuurman deden dat voor ons Liedboek voor de Kerken. Schuurman zei dat het lied ingetogen, geconcentreerd en niet te luid moet worden gezongen. Overigens verscheen onlangs van kerkmusicus Alexander Prins een cantate, gebaseerd op dit Bonhoeffer/Schuurmanlied.³ Het lied leent zich bijzonder goed voor een 'Liedpredigt', een liedmeditatie, bijvoorbeeld in een morgengebed op nieuwjaarsochtend, of een dienst zondag rond de jaarwisseling.

Als de 39-jarige Dietrich Bonhoeffer op 9 april 1945 de galg betreedt zegt hij: 'Dit is voor mij het einde van het leven, maar ook het begin ervan.' Zo kloinkt na zestig jaar nog steeds Bonhoeffer's stem en rotsvaste vertrouwen in dit beklemmende maar ook bevrijdende lied.

Wim Ruessink

1. De Bekennende Kirche (Duits voor *Belijdende kerk*) was een christelijke verzetsbeweging in Nazi-Duitsland. In 1933 werden de protestante kerken gedwongen tot fusies tot *Deutsche Reichskirche*, die het nationaal-socialisme steunde. Tevens moesten niet-Ariërs hun ambten in de kerk opgeven. Als reactie hierop werd in september van dat jaar de ondergrondse Bekennende Kirche opgericht. In 1934 gaf een groep voorgangers de Verklaring van Barmen uit waarbij zij Christus en de Bijbel als hun bronnen aangaven en staatsingripen afwezen.
2. Zie ook gezang 141 uit het Liedboek voor de Kerken. Bedenk wel dat het Duitse origineel 15 strofen kent.
3. Een uitgave van muziekuitgeverij Proza Musica. Zie voor geluidsvoorbeelden en informatie <http://www.prozamusica.nl/web/artikel203.html>